

FACTORS INFLUENCING CHANGES OF SUSPECTS' AND DEFENDANTS' STATEMENTS AND INFLUENCING THE ASSESSMENT OF THEIR CREDIBILITY

Teresa JAŚKIEWICZ-OBYDZIŃSKA, Ewa WACH

Institute of Forensic Research, Kraków, Poland

Abstract

In the light of Polish regulations, a defendant's right to defend himself or herself, among others, provides a lack of legal consequences resulting from false testimonies. Assessment of motivation of changes made by suspects, significant in determination of credibility of their statements, often causes difficulties in conjectural prosecution, where there is a lack of unequivocal evidence of guilt. In such cases, prosecutors and judges request expert psychologists' opinion, especially in cases of homicide. The aim of this research was qualitative and statistical analysis of factors influencing changes in statements, character of those changes and their significance for the final assessment of statements' credibility. Analyses included statements of 40 men accused of and sentenced for a homicide. Each of them was repeatedly interviewed. Among factors that influenced introduction of changes were: external factors (course of an event, conditions of interviewing, being in custody), and internal factors (related to psychological conditions of suspects and defendants). Character of changes was examined within the following categories: supplementing, omissions, complete or partial change of the statements' contents. Their direction was also established: total or partial self-accusation (also false), pleading guilty of homicide but denying motives, negating own participation in the act, accusing other persons. It was examined if there is a relationship between psychological traits (e.g. extroversion, neuroticism, personality disorders, intellectual level, self-esteem) and direction and type of changes made in statements. Analysis of results proved, among others, that credibility assessment of homicide offenders' statements, and consequently finding them guilty of those crimes, was influenced both by factors associated with form and contents of given statements (conformity of relation with determined facts, logic and realism of relation), as well as psychological conditions being the basis of introduced changes, and psychological adequacy of the act and defendant's personality. Number and character of changes made by defendants were not directly related to credibility assessment.

Key words

Homicide offenders; Statements; Credibility assessment; Offenders' personality.

Received 20 May 2015; accepted 24 June 2015

1. Introduction

Legal rules being in force in Poland, and especially a right of defence, guarantee a lack of legal consequences when suspects or defendants give false statements. It results, among others, from the contents of article 233 of the Penal Code, where only a crime of false testimonies is mentioned (Chankowska, 2005). A defendant's right of defence is especially important

here. Of key importance here is the article 74 § 1, according to which a defendant is not obliged to prove his or her innocence nor to provide evidence incriminating himself or herself, as well as article 175 § 1, according to which she or he can either give statement or refuse testifying or giving answers to particular questions. At the same time, it is emphasised that statements of suspects and defendants given in the course of preparatory and judiciary proceedings are

of special importance for an appropriate course of the case as well as for the final decision. Among others, it results from a special character of statements, what is emphasised by theoreticians of penal law. On the one hand, they are a mean of defence, so they embrace arguments undermining the thesis of prosecution. At the same time, they are also an evidence, which according to the current rules has no special power, but in practice usually one aims to obtain confession, because there is an opinion that thanks to a testimony one can determine all important aspects of the case faster (see Grzegorzczak, 1998; Waltoś, 1998). During preparatory proceedings, because evidence is incomplete, suspects' statements may influence a correct direction of the investigation, and as a consequence result in formulation of a bill of indictment, whereas in judiciary proceedings they may be of decisive meaning for a final, correct solving of the case. That is why judicial bodies are interested in establishment of an effective collaboration with suspects and defendants that facilitates obtaining sincere, exhaustive statements and in especially difficult cases they expect forensic psychologists to provide them with suggestions as to how to effectively interview and how to assess credibility of statements. Also in cases of an unexpected change of statements or persistent supporting of versions that are inconsistent with other pieces of evidence collected in the case, prosecutors and judges more and more often request expert psychologists' opinion aiming at determination of psychological factors and mechanisms being the basis of those statements. Statements that most often are disputable for judicial bodies and cause difficulties in assessment may be divided in two basic categories. In the first one are inconsistent statements, and there are at least two possible variants: changes concern whole statements and suspect or defendant gives two or more significantly different versions of an event, or are related with a change of important part of statements, and are difficult to explain logically. In the second category are consistent statements that are characterised with a significant inconsistency with pieces of evidence collected in the course of the case. They are also in two basic forms; despite evidence, a suspect or a defendant presents a version that does not include his or her participation in the commission of crime, or contrary – self-accuses, despite the collected evidence indicating that it is doubtful or impossible that he or she has committed this crime. Problem of false self-accusations has been also researched (Gudjonsson, 1992; Vrij 2003). Psychological reasons of each of those types of statements are, of course, different. Assessment of motivation of changes introduced by suspects, significant for assess-

ment of their statements' credibility, is often difficult in conjectural prosecution where there is a lack of unequivocal evidence of guilt. In such cases, prosecutors and judges request expert psychologists' opinion, especially in homicide cases (Jaśkiewicz-Obydzińska, Wach, 2006).

The available literature indicates that together with the development of forensic psychology, and especially when investigative psychology has been separated within it, participation of psychologists in solving problems related to efficiency of interviewing of suspects and defendants has increased significantly (Bull, 2005; Canter 1998; Vrij, 2003). Criminological and psychological studies focused mainly on the problem of the most efficient techniques and strategies of interviewing. An important area was also the issue of lie detection (Vrij, 2003, 2009). Yet there is a lack of psychological publications concerning deeper mechanisms of motivational processes being at the basis of given statements. That is why the authors of the present paper attempted to conduct research in this area. Results of preliminary study on statements, which will be further continued and deepened, are presented below.

2. Aim of the research / research questions

The aim of the research was analysis of the phenomenon of statements' change made by persons suspected or accused of murder during consecutive interviews, so in cases where the contents of statements are of important meaning for deciding the case. Hence, it has extremely important consequences for the further life of interviewed persons – it can result in a long-term imprisonment, or the sentence can be shortened or elongated on this basis.

Apart from analysis of frequency and extent of changes introduced by persons suspected or accused of murder in their statements, the aim of conducted research was analysis of factors influencing introduction of changes in those statements, determination of character of those changes, as well as their meaning for the final credibility assessment.

The following research questions were formulated to achieve this aim (see Part 5):

1. How often and to which extent persons suspected and accused of murder changed their statements?
2. What are the factors that influence introduction of changes in statements given by suspects and defendants?
3. Is there a relationship between psychological characteristics and direction and type of statements'

changes (self-accusation, denying perpetration, accusing others, negating motives)?

4. Which factors had significant influence on credibility assessment of statements?

3. Research material

The research included 40 cases in which prosecutor's office or the court requested that experts from the Institute of Forensic Research (IFR) prepared a psychological report concerning personality of persons suspected and accused of murder, motivation of their act and motivation of making certain statements. Those reports were prepared basing on analysis of case files, including, among others, detailed information concerning a crime, reports prepared by other experts, including forensic psychiatric reports, as well as analyses of all statements given during preparatory and judicial proceedings. Interview protocols were of different value when it came to their usefulness to a reliable statement analysis. The least valuable were protocols with no noted questions that had been posed by interviewers, or any other information letting determine the degree of spontaneity of statements and possible changes that were introduced. In some cases, apart from interview protocols, experts had at their disposal also recordings made on VHS cassettes or CD/DVD disks, what was, of course, the most valuable material for the research purpose. In some cases experts had as well a possibility to participate personally in interviewing suspects and defendants. Results of psychological examinations conducted by the IFR experts were also a basis for preparing the expert reports.

The research included 40 men, who at the time of examination at the IFR were suspected or accused of murder, and then, during the following judicial proceedings, were found guilty of this crime and sentenced with a valid sentence. All offenders were found to be sane at the time of crime by forensic psychiatrists. Their age varied between 16 and 50. Each of them was interviewed repeatedly.

4. Research method / analysed variables

To obtain answer to problems interesting to the authors a detailed analysis of all protocols of statements given by defendants during the proceedings was conducted, taking into account number, character and direction of introduced changes.

Character of changes was analysed according to the following categories:

- supplementations;
- omissions;
- complete or partial change of content.

Two first categories included less important elements of statements. Their presence most often resulted from rules of functioning of cognitive processes, as well as from different questions posed by interviewers during consecutive questionings.

As regards factors related to the direction of changes in statements of the examined persons, the following categories were defined:

- complete or partial self-accusation;
- denying participation in the crime;
- accusing others;
- admitting perpetration of homicide, but denying motives.

An analysis of personality assessment results of homicide perpetrators that were obtained using tests and psychological interviews was also conducted, as well as of analysis of conditions and circumstances in which they gave consecutive statements. Analysed variables that might influence offenders' statements were divided into internal and external factors.

Among internal factors some psychological characteristics of offenders were separated, among others such as:

- intellectual level;
- presence of organic changes in CNS;
- mental disorders;
- personality disorders;
- tendency for manipulation;
- tendency for situational lying;
- tendency for fantasising;
- personality traits, e.g. extroversion, neuroticism, self-esteem, dominance, susceptibility to external influences.

As external factors were accepted:

- course of the act (e.g. extremely drastic, presenting the offender in especially unfavourable light or activating his or her personality defence mechanisms, or an act committed in circumstances that hampered remembering);
- conditions of interviewing (e.g. investigative tactics used, time of day, duration of questioning);
- staying in custody (e.g. particular inconveniences, possibility to communicate with other prisoners suggesting withdrawal of guilty plea).

Afterwards a statistical analysis was conducted, aiming at determination of relationships between external and internal factors associated with changes in statements and examined characteristics of those

statements (number, direction, type). To examine relationship between qualitative variables Pearson's χ^2 test was used.

5. Research results / discussion

5.1 Ad. 1

Analysis of all statements given by persons suspected and accused of a homicide indicates that majority of examined persons (over 80%) during the investigation and judicial proceedings repeatedly, usually more than 3 times, changed contents of their statements. The highest number of changes in statements of examined persons amounted to 9, and they were introduced during 11 interviews (at the police station, in prosecutor's office, and in court). There were also cases in which during one interview a person introduced several changes. Statements where changes in contents were not observed, included only 1% of cases. Results presented in Table 1 indicate also that changes that were made in analysed statements embraced both some less important fragments of statements, as well as a whole. As regards a direction of those changes, homicide offenders more often alternatively pleaded guilty and denied it. A little more often statements were changed by homicide offenders who pleaded guilty than those who denied committing the act (but the difference was statistically insignificant).

Obtained results indicate prevalence of the phenomenon of changing one's statements and confirm that it is worthwhile to closer analyse accompanying mechanisms that condition them.

5.2 Ad. 2

Results of further research aimed at identification of personality and situational factors associated with introduction of changes in statements of homicide offenders are presented in Tables 2 and 3.

As for external factors (see Table 2), suspects and defendants who most often changed their statements were characterised with a lower intellectual level.

In the group of persons who introduced numerous changes in their statements (more than 3) nobody had a university degree. This regularity seems to be quite obvious because mentally disordered offenders must have had difficulties in recollection of events that resulted not only from the poorer functioning of their cognitive processes, but also from their psychological characteristics, such as lowered level of criticism or a limited ability to understand and foresee social situations, which usually accompany a lower intellectual level. Similarly, as quite expectable one can find results indicating that persons susceptible to fantasising introduced the higher number of changes in their statements.

Further personality factors characteristic for homicide offenders who especially often changed contents of their statements were as follows: tendency for subordination, low self-esteem, neurotic and anxiety disorders, susceptibility to external influences. The enumerated traits are usually associated with an increased susceptibility to suggestion (Roszkowska, 2003), so supposedly changes in the contents of statements made by those persons depended on interviewing strategy and method of posing questions by various interviewers. There is an interesting tendency indicating that, in general, changes were more often introduced by persons manifesting neurotic disorders than persons with personality disorders, and tendencies for manipulation and situational lying, which are associated with that. It suggests that psychopathic offenders rather kept to their main line of defence, and if they were lying when defending themselves, they were more consequent in keeping up their fabricated version despite changing circumstances of interviewing.

As interesting one should find a tendency indicating that extroverted offenders, so those who focus more on external stimuli, did not manifest a significant tendency to change their statements frequently. Hence one can suppose that they used their psychological characteristic, namely greater easiness in responding to changing external conditions, to control environment in order to support a certain version of events more efficiently. As opposed to them, introverted offenders changed their statements more often. In

Table 1
Number of changes and their type and direction

Number/direction – type of changes	Self-accusation	Denial	Both directions	Total change	Unimportant change
More than 3	61.7%	50%	81.4%	68.4%	47.6%
2–3	16.7%	27%	16.6%	10.53%	19.05%
1	16.7%	15.4%	0	21.05%	28.6%

their case, most probably one should associate those changes with internally conditioned doubts as to own version and with a subjective perception and interpretation of external situation.

Taking into account motivation of homicide, the obtained results indicate that offenders who committed the act and were motivated emotionally, more seldom changed their statements when compared to offenders motivated sexually, so those who were quite often diagnosed with problems with control of impulses, and also more seldom than offenders motivated economically, who, on the other hand, were most often characterised with personality disorders. Comparing the latter results with the fact that change of statements was most often observed among timid, hesitant persons, susceptible to external influences, one may conclude, that in the analysed cases emotionally motivated homicides were more often a result of temporary lack of control and an impulsive reaction of offenders, who later (during investigation and judicial proceedings) were able to control their behaviour and statements quite well. The observed regularity gives also some indicators for interviewers: in a case of an emotionally motivated homicide, one should not

expect automatically that an offender would not be a resilient person, susceptible to external influences and suggestions. Other studies suggest that emotionally motivated offenders who murdered close persons, most often pleaded guilty and in this extend did not change their statements (Gierowski, 2002), what also partially explains results of the present research.

As regards external factors that correlated with introduction of changes in the contents of offenders' statements (see Table 3), most often one could observe increase of number of changes in suspects' statements together with the prolongation of their stay in custody, especially when they found out that investigators had no sufficient evidence of their guilt. Hence it is possible that those suspects, surrendering to pressure by interviewers, at the beginning were prone to plead guilty of homicide, and after arresting, being susceptible to suggestions from other prisoners, withdrawn from their previous statements. Declarations obtained from some of them during interviewing at the IFR confirm those suppositions. Similar results were obtained by Sigurdsson and Gudjonsson in 1994 (see: Vrij, 2003).

Table 2
Number of changes and internal factors

Number of changes/internal factors	Lack	1–3	4–9	<i>p</i>
Low IQ	0%	20%	60%	0.05
Average IQ	32%	40%	28%	0.05
High IQ	50%	33.3%	16.67%	0.17
Primary education	19.05%	38.9%	38.1%	0.17
Secondary education	35.3 %	29.35	35.5%	0.16
University degree	33.3%	66.7%	0%	0.05
Neurotic disorders	25%	25%	50%	0.04
Personality disorders	31.3%	31.2%	37.5%	0.81
High self-esteem	38.5%	38.4%	23.1%	0.81
Average self-esteem	20%	50%	30%	0.04
Low self-esteem	22.2%	33.3%	44.5%	0.04
Tendency for subordination	14.3%	14.3%	71.4%	0.15
Dominance	36.4%	36.3%	27.3%	0.18
Susceptibility to influences	16.7%	41.7%	41.7%	0.05
Extroversion	33.3%	33.3%	33.3%	0.8
Introversion	29.4%	29.4%	41.2%	0.07
Fantasising	6.25%	30.2%	62.5%	0.008
Tendency for manipulation	21.7%	39.2%	39.1%	0.76
Tendency for situational lying	28.2%	41%	30.8%	0.21
Sexual motivation	11.1%	44.4%	44.5%	0.10
Economic motivation	26.7%	34.3%	40%	0.15
Emotional motivation	47%	17.65%	17.65%	0.1

Table 3
Number of changes and external factors

Number of changes/external factors	2–3	4–9	<i>p</i>
Lack of evidence	8%	40%	0.008
Presence of evidence	37.5%	25%	0.01
Stay in custody	25%	42%	0.18

An attempt to answer a more general question – if changes in statements were conditioned more often by personality or by situation – indicates that a little more often a bigger number of changes in statements (more than 3) was situational. Changes in statements associated with personality were a bit less frequent (see Table 4). It confirms the significance of interviewing conditions and conditions in which suspects and defendants are kept in custody for the stability or changeability of their statements.

Table 4
General number of changes – situation/personality

Situation-related changes		Personality-related changes	
0–3	more than 3	0–3	more than 3
36%	64%	44%	56%

Table 5
Factors related with the direction of changes

Direction of changes/factors	Self-accusation	Denial	Both directions	Accusing others	<i>p</i>
High self-esteem	11%	31%	17%	20%	0.03
Low self-esteem	67%	42%	58%	27%	0.01
Introversion	50%	35%	42%	28%	0.03
Extroversion	5.6%	7.7%	8.3%	11%	0.4
Ambiversion	44%	58%	50%	32%	0.6
Susceptibility to influences	44.4%	31%	42%	24%	0.05
Dominance	16.7%	23%	16.7%	21%	0.1
Subordination	27.8%	19.25%	33.3%	19.2%	0.7
Personality disorders	66.7%	62%	66.7%	48%	0.6
Neuroticism	39%	27%	33%	58%	0.02
High IQ	13%	16%	16%	16%	0.1
Low IQ	28%	40%	48%	56%	0.1
Emotional motive	11.1%	39%	16.7%	25%	0.01
Economical motive	22.2%	19.2%	25%	19.2%	0.5
Sexual motive	66.7%	42.3%	58.3%	12%	0.02

5.3 Ad. 3

Results of further research aiming at determination of relationship between psychological characteristics and direction and type of changes in statements of homicide offenders (see Table 5) indicate that changes in the direction of self-accusation were made more often by introverted offenders and those characterised by a low self-esteem. It may confirm earlier assumptions that introverted offenders, when changing their statements, were more guided by their internal doubts than by external pressure aiming at their pleading guilty.

On the other hand, offenders who denied their offence most often manifested resistance to external influences, were dominant persons, characterised by an average extroversion (ambiversion). Most often, they committed homicides because of emotional motivation. So once again, one confirms an assumption that offenders with this motivation does not have to belong to the group of persons quite susceptible to tactics and strategies of interrogators aiming at obtaining admission of guilt.

Offenders whose statements caused the greatest difficulty in assessment, so those who during consecutive interviews changed their statements in both directions, so alternatively pleaded guilty or denied their guilt, most often manifested an average intensity of extroversion, low self-esteem and susceptibility to external influences, as well as personality disorders. They also more often had a lower intellectual level. Such a set of traits most probably resulted in lack of

criticism and sense of responsibility for their own statements, as well as weak assertiveness, what increased their susceptibility to suggestion.

One of defence tactics used by suspects and defendants, apart from denying their guilt, was accusing others of the offence. As research results indicate (see Table 5), neurotic offenders most often defend themselves in this way, so those with a higher level of anxiety, or on contrary, offenders manifesting personality disorders, so those who have no tendency to react with anxiety. Thus, various mechanisms lead to similar results. It is possible that the common denominator here is a low intellectual level, quite often diagnosed among offenders who falsely accuse other persons of committing homicide.

Analysis of statements allowed us also to observe another typical fact: some of the examined offenders indeed pleaded guilty of homicide, so they took into account a long-term imprisonment, but provided other motive than circumstances, including results of victim's post-mortem examination, indicated. Such statements were most often given by sexually motivated offenders, and more seldom by those motivated economically (see Table 6). Mechanisms related to this phenomenon are different, associated both with a conscious concealment of a motive which is especially negatively perceived in the society, as well as its unconscious suppression and repression. What is interesting, sexually motivated offenders more often than offenders motivated by other motives introduced changes in their statements both in the direction of self-accusation, and denying their guilt (see Table 5). According to earlier research (see Gierowski, 2002), sexually motivated homicide offenders constitute a specific group when about situational and personality-related conditioning of their acts. Presented research indicates that it manifests also in statements they provide during interviews.

Table 6
Providing a motive different than an actual one

Other motive	Sexual motive	Emotional motive	Economical motive	<i>p</i>
Yes	50%	35%	17%	0.03
No	50%	65%	83%	0.02

5.4 Ad. 4

It is distinctive that number and character of changes in statements introduced by homicide offenders were not directly related to the final assessment of

their credibility. Preliminary analysis of the obtained results proved that one cannot indicate single factors that were of critical importance for credibility assessment of statements given by persons suspected and accused of homicide, and in consequence found guilty of that crime. In each case credibility assessment of a given version of statements was conducted individually, and this assessment was influenced by:

- factors associated with the form and contents of the given statements;
- coherence of version given by interviewed persons with the determined facts;
- logic and realism of relation;
- psychological characteristics of defendants being at the basis of those changes;
- psychological adequacy of an act and defendant's personality.

Those results indicate also that one should continue research aiming at a more detailed determination of factors influencing credibility assessment of statements.

6. Summary

Results of the conducted research showed that changes in statements introduced by homicide offenders are conditioned both by situation and by their psychological characteristics.

Homicide offenders manifesting personality disorders and extroversion, motivated emotionally and economically, more seldom changed the contents of their statements than offenders manifesting neurotic and anxiety disorders and motivated sexually. The latter usually alternatively changed their statements (self-accusing and denying commission of homicide), moreover when pleading guilty, they denied the motive.

Homicide offenders diagnosed with personality disorders and with neurotic traits most often used a defence strategy based on accusing others of the homicide.

Alternating versions of statements are mostly given by persons with a lower intellectual level, poorly educated persons, introverts, neurotic persons, persons with low self-esteem, and submissive persons, what is an indication for using specific methods of interviewing to avoid consecutive changes of statements, and hence, prolongation of preparatory and judiciary proceedings.

Lack of direct relationship between the number and type of introduced changes and credibility assessment of statements justifies the need to request expert

psychologists to assess individual factors influencing a choice of a particular version of statements.

References

1. Bull, R. (2005). *Research on the police interviewing of suspects* (lecture presented at a scientific meeting at the Institute of Forensic Research in October 2005).
2. Canter, D., Alison, L. (1998). Interviewing and deception. (In) D. Canter, L. Alison (eds.), *Interviewing and deception*. Dartmouth: Ashgate.
3. Chankowska, J. (2005). O prawie oskarżonego do milczenia słów kilka. *Palestra*, 5/6, 125–135.
4. Gierowski, J., Jaśkiewicz-Obydzińska, T. (2003). *Zabójcy i ich ofiary*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.
5. Grzegorzczuk, T. (1998). *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
6. Gudjonsson, G. (1992). *The psychology of interrogations, confessions and testimony*. Chichester: John Wiley&Sons.
7. Jaśkiewicz-Obydzińska, T., Wach, E. (2006). Psychological expert opinions on statements and the rights of suspects and defendants. *Problems of Forensic Sciences*, 65, 13–23.
8. Roszkowska, A. (2003). *Czynniki warunkujące podatność na sugestię*. (Unpublished paper presented at the Conference of Police Psychologists, Zakopane).
9. Vrij, A. (2003). Przeprowadzanie wywiadów z podejrzanyymi. (In) A. Memon, A. Vrij, R. Bull (eds.), *Prawo i psychologia*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
10. Vrij, A. (2009). *Wykrywanie kłamstw i oszukiwania*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
11. Waltoś, S. (1998). *Proces karny. Zarys systemu*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN.

Corresponding author

Ewa Wach
Instytut Ekspertyz Sądowych
ul. Westerplatte 9
PL 31-033 Kraków
e-mail: ewach@ies.gov.pl

CZYNNIKI WPLYWAJĄCE NA DOKONYWANIE ZMIAN WYJAŚNIEŃ PRZEZ PODEJRZANYCH I OSKARŻONYCH ORAZ NA OCENĘ ICH WIARYGODNOŚCI

1. Wprowadzenie

Obowiązujące w Polsce przepisy prawne, a w szczególności prawo do obrony, gwarantują brak konsekwencji prawnych w przypadku złożenia nieprawdziwych wyjaśnień przez podejrzanych i oskarżonych. Wynika to m. in. z treści z art. 233 k.k., w którym mowa tylko o przestępstwie fałszywych zeznań (Chankowska, 2005). Szczególnie istotne jest tu prawo oskarżonego do obrony. Kluczowe znaczenie ma w tym zakresie przepis art. 74 § 1, zgodnie z którym oskarżony nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności ani dostarczania dowodów na swoją niekorzyść, a także art. 175 § 1, w świetle którego może zarówno składać wyjaśnienia, jak i odmówić ich składania bądź odpowiedzi na poszczególne pytania. Jednocześnie podkreśla się, że wyjaśnienia podejrzanych i oskarżonych składane w toku postępowania przygotowawczego i sądowego mają istotne znaczenie zarówno dla właściwego prowadzenia sprawy, jak i jej ostatecznego rozwiązania. Wynika to m.in. ze szczególnego charakteru wyjaśnień, na co zwracają uwagę teoretycy prawa karnego. Z jednej strony są one środkiem obrony, a więc zawierają argumenty podważające tezę oskarżenia. Jednocześnie są również środkiem dowodowym, któremu wprawdzie obowiązujące przepisy nie przyznają żadnej szczególnej mocy, w praktyce jednak najczęściej dąży się do uzyskania przyznania się do winy, uważając, że dzięki wyjaśnieniom można najszybciej ustalić wszystkie istotne okoliczności sprawy (por. Grzegorzczak, 1998; Waltoś, 1998). W początkowym etapie postępowania, wobec niekompletności dowodów, wyjaśnienia podejrzanych mogą wpływać na właściwe ukierunkowanie śledztwa, a w konsekwencji sformułowanie aktu oskarżenia, natomiast w postępowaniu sądowym mogą mieć decydujące znaczenie dla ostatecznego, właściwego rozstrzygnięcia sprawy. Dlatego też organy procesowe są zainteresowane nawiązaniem efektywnej współpracy z podejrzаныmi i oskarżonymi, ułatwiającej uzyskanie od nich szczerych, wyczerpujących wyjaśnień i w szczególnie trudnych przypadkach oczekują od psychologów sądowych wskazówek co do sposobu takiego efektywnego przesłuchania oraz wskazówek pomagających im w ocenie wiarygodności. Także w przypadkach nieoczekiwanej zmiany wyjaśnień czy też uporczywego podtrzymywania wersji niezgodnych z innymi, zebranymi w sprawie dowodami, prokuratorzy i sędziowie coraz częściej zasięgają opinii biegłych psychologów celem ustalenia czynników i mechanizmów psychologicznych

leżących u podstaw ich składania. Wyjaśnienia, które najczęściej budzą wątpliwości organów procesowych i nasuwają trudności oceny, można ująć w dwie podstawowe kategorie. Do pierwszej należą wyjaśnienia zmienne, przy czym możliwe są przynajmniej dwa podstawowe warianty: zmiany dotyczą całości wyjaśnień, a podejrzany lub oskarżony przedstawia dwie lub więcej zasadniczo różnych wersji zdarzenia, bądź też mają związek ze zmianą istotnych części wyjaśnień, przy czym trudno je uzasadnić logicznie. Do drugiej kategorii należą wyjaśnienia stałe, które charakteryzuje zasadnicza niezgodność z zebranymi w sprawie dowodami. Występują one w dwóch podstawowych formach: wbrew dowodom podejrzany lub oskarżony przedstawia wersję wydarzeń nieuwzględniającą jego udziału w dokonaniu przestępstwa, bądź przeciwnie – dokonuje samooskarżenia, mimo że w świetle zebranych dowodów popełnienie przez niego przestępstwa jest wątpliwe lub nieprawdopodobne. Problem fałszywych samooskarżeń był także przedmiotem badań (Gudjonsson, 1992; Vrij 2003). Psychologiczne uwarunkowania każdej z tych form wyjaśnień są oczywiście odmienne. Ocena motywacji dokonywanych przez podejrzanych zmian, istotna dla ustalenia wiarygodności ich wyjaśnień, często nasuwa trudności w procesach poszlakowych, gdy brak jednoznacznych dowodów winy. Prokuratorzy i sędziowie zasięgają w tych przypadkach opinii biegłych psychologów, zwłaszcza w sprawach o zabójstwo (Jaśkiewicz-Obydzińska, Wach, 2006).

Dostępna literatura przedmiotu wskazuje, że wraz z rozwojem psychologii sądowej, a zwłaszcza wyodrębnienia w jej ramach psychologii śledczej, istotnie zwiększył się udział psychologów w rozwiązywaniu problemów związanych z efektywnością przesłuchania osób podejrzanych i oskarżonych (Bull, 2005; Canter 1998; Vrij, 2003). Badania kryminalistyczne i psychologiczne koncentrowały się głównie wokół problemu opracowywania najskuteczniejszych technik i strategii przesłuchania. Ważną dziedziną badań była też problematyka wykrywania kłamstwa (Vrij, 2003, 2009). Brak jest natomiast opracowań psychologicznych dotyczących głębszych mechanizmów i procesów motywacyjnych leżących u podstaw składanych wyjaśnień. Dlatego też autorki niniejszego opracowania podjęły próbę badań w tym zakresie. Poniżej zostały przedstawione wyniki wstępnych badań nad wyjaśnieniami, które będą kontynuowane i pogłębiane.

2. Cel badań / pytania badawcze

Celem badań była analiza zjawiska zmiany wyjaśnień dokonywanych w kolejnych przesłuchaniach przez podejrzanych i oskarżonych o zabójstwo, a więc w sprawach, w których ich treść ma istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a co za tym idzie, niezwykle ważnych konsekwencji dla dalszego życia osób składających wyjaśnienia, tj. ewentualnego skazania na długoletni pobyt w więzieniu, możliwości uwzględnienia w wyroku sądowym warunków łagodzących czy zaostrzających karę.

Oprócz analizy częstotliwości oraz zakresu dokonywanych zmian wyjaśnień przez podejrzanych i oskarżonych o dokonanie zabójstwa, przedmiotem prowadzonych badań była analiza czynników wpływających na dokonywanie zmian tych wyjaśnień, ustalenie charakteru tych zmian, a także ich znaczenia dla ostatecznej oceny wiarygodności.

W tym celu sformułowano następujące pytania badawcze (por. rozdz. 5):

1. Jak często i w jakim zakresie podejrzani i oskarżeni o zabójstwo zmieniali treść swoich wyjaśnień?
2. Jakie czynniki wpływają na dokonywanie zmian w wyjaśnieniach podejrzanych i oskarżonych?
3. Czy istnieje związek pomiędzy właściwościami psychicznymi a kierunkiem i charakterem zmian wyjaśnień (obciążanie siebie, zaprzeczanie dokonaniu czynu, oskarżanie innych, zaprzeczanie motywom czynu)?
4. Jakie czynniki miały decydujący wpływ na ocenę wiarygodności wyjaśnień?

3. Materiał badawczy

Badaniami objęto 40 przypadków, w których prokuratura lub sąd zlecały biegłym z Instytutu Ekspertyz Sądowych (IES) opracowanie opinii psychologicznej dotyczącej osobowości podejrzanych i oskarżonych o zabójstwo, motywacji ich czynu oraz motywacji składania przez nich wyjaśnień określonej treści. Opinie te zostały opracowane na podstawie analizy akt sprawy obejmującej m.in. szczegółowe dane dotyczące przestępstwa, wyniki ekspertyz przeprowadzonych przez innych biegłych, w tym opinii sądowo-psychiatrycznych, a także analizy wszystkich wyjaśnień złożonych w toku postępowania przygotowawczego i sądowego. Protokoły z przesłuchań miały różną wartość jeżeli chodzi o ich przydatność do rzetelnej analizy wyjaśnień. Najmniej wartościowe były protokoły, w których nie zanotowano żadnych pytań zadawanych przez przesłuchujących ani innych informacji pozwalających na stwierdzenie stopnia spontaniczności wypowiedzi i ewentualnych pojawiających się w nich zmian. W niektórych przypadkach, oprócz protokołów

przesłuchań, biegli dysponowali również ich nagraniami zarejestrowanymi na kasecie VHS lub płytach CD bądź DVD, co z punktu widzenia celu prowadzonych badań było oczywiście bardziej wartościowym materiałem. W kilku przypadkach biegli mieli też możliwość osobistego udziału w przesłuchaniu podejrzanych i oskarżonych. Podstawą do opracowania opinii były też wyniki badań psychologicznych przeprowadzonych przez biegłych z IES.

Badania obejmowały przypadki 40 mężczyzn, którzy w chwili badania w IES byli podejrzani lub oskarżeni o zabójstwo, a następnie w toku dalszego postępowania sądowego zostali uznani za winnych dokonania zbrodni i skazani prawomocnymi wyrokami. Wszyscy sprawcy w chwili dokonania czynu byli uznani przez psychiatrów sądowych za osoby całkowicie poczytalne. Ich wiek był zróżnicowany, wynosił 16–50 lat. Każdy z nich był wielokrotnie przesłuchiwany.

4. Metoda badań / analizowane zmienne

W celu uzyskania odpowiedzi na interesujące autorki problemy przeprowadzono szczegółową analizę protokołów wszystkich wyjaśnień złożonych przez oskarżonych w toku postępowania pod kątem liczby, charakteru i kierunku dokonywanych zmian.

Charakter zmian wyjaśnień rozpatrywano w następujących kategoriach:

- uzupełnienie;
- pominięcie;
- całkowita lub częściowa zmiana treści.

Dwie pierwsze kategorie obejmowały mniej istotne fragmenty wyjaśnień. Ich obecność najczęściej wynikała z prawidłowości funkcjonowania procesów poznawczych, a także z odmiennych pytań zadawanych przez przesłuchujących podczas kolejnych przesłuchań.

Jeżeli chodzi o czynniki związane z kierunkiem zmian wyjaśnień badanych osób, ustalono następujące kategorie:

- całkowite lub częściowe samooskarżenie;
- zaprzeczanie udziałowi w czynie;
- obciążanie innych;
- przyznawanie się do zabójstwa, ale zaprzeczanie jego motywom.

Przeprowadzono również analizę wyników badań osobowości sprawców zabójstw uzyskanych za pomocą metod testowych oraz wywiadów, a także warunków i okoliczności, w jakich składali kolejne wyjaśnienia. Analizowane zmienne, które mogły mieć wpływ na wyjaśnienia sprawców, podzielono na czynniki wewnętrzne i zewnętrzne.

Wśród czynników wewnętrznych wyodrębniono niektóre właściwości psychiczne sprawców, m.in. takie, jak:

- poziom intelektualny;
- obecność zmian organicznych;oun;
- zaburzenia psychiczne;
- zaburzenia osobowości;
- skłonność do manipulacji;
- skłonność do kłamstwa sytuacyjnego;
- skłonność do fantazjowania;
- cechy osobowości, m.in. ekstrawersja, neurotyzm, samoocena, dominacja, podatność na wpływy otoczenia.

Za czynniki zewnętrzne przyjęto:

- przebieg samego zdarzenia (np. zdarzenie szczególnie drastyczne, stawiające sprawcę w szczególnie niekorzystnym świetle bądź uruchamiające mechanizmy obronne jego osobowości czy też zdarzenie dokonane w okolicznościach utrudniających zapamiętywanie);
- warunki przesłuchania (np. stosowane taktyki śledcze, pora dnia i czas trwania przesłuchania);
- pobyt w areszcie (np. szczególna uciążliwość pobytu, możliwość rozmowy z innymi więźniami sugerującymi odwołanie przyznania się do winy).

Następnie dokonano analizy statystycznej mierzącej do ustalenia związków pomiędzy czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi związanymi ze zmianami wyjaśnień a badanymi cechami wyjaśnień (liczba, kierunek, charakter). Do badania związku między zmiennymi jakościowymi zastosowano test χ^2 Pearsona.

5. Wyniki badań/dyskusja

5.1 Ad. 1

Dokonana analiza wszystkich wyjaśnień złożonych przez podejrzanych i oskarżonych o zabójstwo wskazuje, że zdecydowana większość badanych (ponad 80%) w toku śledztwa oraz procesu sądowego wielokrotnie, najczęściej więcej niż 3 razy, zmieniała treść swoich wyjaśnień. Największa liczba zmian w wyjaśnieniach badanych osób wyniosła 9, a zostały one dokonane w trakcie 11 przesłuchań (na policji, w prokuraturze i przed sądem). Zdarzały się też przypadki, w których podczas jednego przesłuchania dokonywano kilka zmian. Wyjaśnienia, w których nie zanotowano zmian treści, obejmowały tylko około 1% przypadków. Wyniki przedstawione w tabeli 1 wskazują także, że zmiany dokonane w analizowanych wyjaśnieniach obejmowały zarówno pewne mniej istotne fragmenty wyjaśnień, jak i ich całość. Jeżeli chodzi o kierunek dokonywanych zmian, to sprawcy zabójstw najczęściej naprzemiennie przyznawali się do ich popełnienia, jak i zaprzeczali temu. Nieco częściej zmieniali wyjaśnienia zabójcy przyznający się do dokonania czynu niż zaprzeczający sprawstwu (różnica nie była jednak istotna statystycznie).

Uzyskane wyniki wskazują na powszechność zjawiska dokonywania zmian, potwierdzają też, że warto się bliżej przyjrzeć mechanizmom towarzyszącym i warunkującym je.

5.2 Ad. 2

Wyniki dalszych badań ukierunkowanych na identyfikację czynników osobowościowych i sytuacyjnych związanych z częstym dokonywaniem zmian w wyjaśnieniach sprawców zabójstw znajdują się w tabelach 2, 3.

Jeżeli chodzi o czynniki wewnętrzne (por. tabela 2) podejrzani i oskarżeni, którzy najczęściej zmieniali treść wyjaśnień, charakteryzowali się obniżonym poziomem intelektualnym. W grupie osób, które dokonywały licznych zmian wyjaśnień (powyżej 3), nie znalazły się osoby z wyższym wykształceniem. Taka prawidłowość wydaje się dość oczywista, gdyż sprawcy upośledzeni umysłowo musieli przejawiać trudności w odpamiętaniu zdarzeń wynikające nie tylko ze słabszego funkcjonowania ich procesów poznawczych, lecz również z powodu właściwości psychicznych, takich jak obniżony poziom krytycyzmu czy słaba zdolność do rozumienia i przewidywania sytuacji społecznych, które zazwyczaj towarzyszą obniżonemu poziomowi intelektualnemu. Podobnie, za dość przewidywalne, można uznać wyniki wskazujące, że osoby skłonne do fantazjowania dokonywały największej liczby zmian treści swoich wyjaśnień.

Kolejne czynniki osobowościowe charakteryzujące zabójców, którzy szczególnie często zmieniali treść swoich wyjaśnień, to: skłonność do podporządkowania się, niska samoocena, zaburzenia neurotyczno-lękowe, podatność na wpływy otoczenia. Wymienione cechy wiążą się na ogół ze zwiększoną podatnością na sugestię (Roszkowska 2003), przypuszczalnie więc zmiany w treści wyjaśnień dokonane przez te osoby uzależnione były od strategii przesłuchania oraz sposobu zadawania pytań przez różnych przesłuchujących. Interesująca jest tendencja wskazująca, że ogólnie częściej dokonywały zmian osoby przejawiające zaburzenia o charakterze neurotycznym niż osoby wykazujące zaburzenia osobowości i związane z tym skłonności do manipulacji i kłamstwa sytuacyjnego. Sugeruje to, że sprawcy psychopatyczni raczej utrzymywali zasadniczą linię obrony i, jeżeli broniąc się przed zarzutami, kłamali, to byli bardziej konsekwentni w podtrzymywaniu swojej nieprawdziwej wersji pomimo zmieniających się okoliczności przesłuchania.

Za interesującą należy też uznać tendencję wskazującą, że sprawcy ekstrawertywni, a więc skoncentrowani bardziej na bodźcach zewnętrznych, nie ujawnili znaczącej tendencji do częstej zmiany wyjaśnień. Można więc przypuszczać, iż swoją właściwość psychiczną, jaką jest większa łatwość w reagowaniu na zmieniające się warunki zewnętrzne, w znacznym stopniu wykorzystywali do kontrolowania otoczenia w celu skuteczniejszego

podtrzymywania określonej wersji wyjaśnień. W przeciwieństwie do nich sprawcy introwertywni częściej zmieniali wyjaśnienia. W ich przypadku najprawdopodobniej należy te zmiany łączyć z uwarunkowanymi wewnątrznie wątpliwościami co do swojej wersji czynu oraz z subiektywnym spostrzeganiem i interpretowaniem sytuacji zewnętrznej.

Biorąc pod uwagę motywację zabójstwa, uzyskane wyniki wskazują, iż sprawcy, którzy dokonali czynu pod wpływem motywacji emocjonalnej, rzadziej zmieniali swoje wyjaśnienia niż sprawcy działający z motywacji seksualnej, a więc niż ci, u których dość często stwierdzano zaburzenia sfery popędowej, a także rzadziej niż sprawcy działający z motywacji ekonomicznej, których z kolei najczęściej charakteryzowało występowanie zaburzeń osobowości. Porównując te ostatnie wyniki z faktem, że zmiana wyjaśnień najczęściej była obserwowalna u osób lękliwych, niepewnych, podatnych na wpływy otoczenia, można wnioskować, że w analizowanych przypadkach zabójstwa na tle emocjonalnym częściej były skutkiem chwilowego braku kontroli i impulsywnej reakcji sprawców, którzy później (w trakcie śledztwa i procesu) potrafili dość dobrze kontrolować swoje zachowanie i wypowiedzi. Z zaobserwowanej prawidłowości mogą też wynikać pewne wskazówki dla osób prowadzących przesłuchanie: w przypadku stwierdzenia emocjonalnej motywacji zabójstwa nie należy automatycznie oczekiwać, iż sprawca będzie osobą mało odporną psychicznie, podatną na wpływy i sugestie otoczenia. Z innych badań wynika, że sprawcy działający z motywacji emocjonalnej, którzy dokonali zabójstw osób bliskich, najczęściej przyznawali się do winy i w tym zakresie nie zmieniali swoich wyjaśnień (Gierowski, 2002), co również częściowo może wyjaśniać wyniki przeprowadzonych badań.

Jeżeli chodzi o czynniki zewnętrzne, które korelowały z dokonywaniem zmian w treści wyjaśnień sprawców (por. tabela 3), to najczęściej można było zaobserwować zwiększanie się liczby zmian w wyjaśnieniach podejrzanych wraz z przedłużaniem się ich pobytu w areszcie, szczególnie kiedy zorientowali się, że prowadzący śledztwo nie uzyskali wystarczających dowodów ich winy. Jest więc prawdopodobne, że podejrzani ci, ulegając presji przesłuchujących, początkowo byli skłonni przyznać się do popełnienia zabójstwa, a po aresztowaniu, ulegając z kolei wpływom współwięźniów, wycofywali się z poprzednich wypowiedzi. Wypowiedzi uzyskane od niektórych z nich podczas wywiadu w IES potwierdzają te przypuszczenia. Podobne wyniki badań uzyskali Sigurdsson i Gudjonsson w 1994 roku (za: Vrij, 2003).

Próba odpowiedzi na pytanie bardziej ogólne, czy zmiany wyjaśnień częściej uwarunkowane były osobowościowo, czy sytuacyjnie, wskazuje, że nieco częściej duża liczba zmian w wyjaśnieniach (powyżej 3) była uwarunkowana sytuacyjnie. Zmiany wyjaśnień związane

z osobowością były nieco mniej liczne (por. tabela 4). Potwierdza to duże znaczenie warunków przesłuchania podejrzanych i oskarżonych oraz warunków ich pobytu w areszcie dla stałości bądź zmienności składanych przez nich wyjaśnień.

5.3 Ad. 3

Wyniki dalszych badań służących stwierdzeniu związku pomiędzy właściwościami psychicznymi a kierunkiem i charakterem zmian wyjaśnień sprawców zabójstw (por. tabela 5) wskazują, że zmiany w kierunku obciążania siebie najczęściej dokonywali sprawcy introwertywni oraz charakteryzujący się niską samooceną. Może to potwierdzić wcześniejsze przypuszczenia, że sprawcy introwertywni, zmieniając wyjaśnienia, bardziej kierowali się swoimi wewnętrznymi wątpliwościami niż zewnętrzną presją wywieraną na nich, aby przyznali się do winy.

Z kolei sprawcy, którzy zaprzeczali dokonaniu czynu, przejawiali najczęściej odporność na wpływy otoczenia, byli osobami dominującymi, charakteryzowała ich umiarkowana ekstrawersja (ambiwersja). Zabójstw dokonali najczęściej pod wpływem motywacji emocjonalnej. Po raz kolejny potwierdza się więc przypuszczenie, że sprawcy kierujący się tą motywacją nie muszą należeć do grupy osób łatwo poddających się taktykom i strategiom przesłuchujących nakierowanym na uzyskanie od podejrzanych przyznanie się do winy.

Sprawcy, których wyjaśnienia powodowały największą trudność w ocenie, czyli ci, którzy w toku kolejnych przesłuchań zmieniali swoje wyjaśnienia w obu kierunkach, tj. naprzemiennie przyznawali się do winy, jak i jej zaprzeczali, najczęściej przejawiali przeciętne nasilenie ekstrawersji, niską samoocenę i podatność na wpływy otoczenia, a także zaburzenia osobowości. Częściej wykazywali też obniżony poziom intelektualny. Taki zespół cech przypuszczalnie powodował u nich brak krytycyzmu i poczucia odpowiedzialności za własne wypowiedzi, jak również słabą asertywność, co zwiększało podatność na sugestię.

Jedną z taktyk obronnych stosowanych przez podejrzanych i oskarżonych, oprócz zaprzeczania dokonaniu czynu, jest oskarżanie innych o jego popełnienie. Jak wskazują wyniki badań (por. tabela 5), w ten sposób najczęściej bronią się sprawcy neurotyczni, a więc z podwyższonym poziomem lęku lub przeciwnie, sprawcy przejawiający zaburzenia osobowości, czyli tacy, którzy nie mają skłonności do reagowania lękiem. Tak więc różne mechanizmy prowadzą do podobnych skutków. Być może wspólnym mianownikiem jest tu niski poziom intelektualny, dość często stwierdzany u sprawców bezpodstawnie oskarżających inne osoby o dokonanie zabójstwa.

Analiza wyjaśnień pozwoliła też na zaobserwowanie jeszcze innej charakterystycznej okoliczności: otóż niektórzy z badanych sprawców wprawdzie przyznawali się do dokonania zabójstwa, a więc liczyli się z nieuchronnością wieloletniej kary więzienia, ale podawali inny jego motyw niż wskazywały na to okoliczności sprawy, w tym wyniki sekcji zwłok ofiary. Taka relacja najczęściej wystąpiła u sprawców działających z motywów seksualnych, zaś najrzadziej u sprawców działających z motywów ekonomicznych (por. tabela 6). Mechanizmy związane z tym zjawiskiem są różnorodne, związane zarówno ze świadomym ukrywaniem motywu, który jest szczególnie negatywnie oceniany w społeczeństwie, jak i jego nieświadomym wypieraniem i tłumieniem. Co ciekawe, sprawcy działający z motywacji seksualnej częściej niż sprawcy zabójstw popełnionych z innych motywów dokonywali zmian w wyjaśnieniach zarówno w kierunku obciążania się, jak i zaprzeczania sprawstwa (por. tabela 5). Zgodnie z wcześniejszymi badaniami (por. Gierowski, 2002) zabójcy na tle seksualnym stanowią specyficzną grupę, jeżeli chodzi o sytuacyjne i osobowościowe uwarunkowanie ich czynów. Prezentowane wyniki badań wskazują, że ujawnia się to również w składanych przez nich wyjaśnieniach.

5.4 Ad. 4

Znamienne jest, że liczba i charakter zmian wyjaśnień dokonywanych przez sprawców zabójstw nie pozostawały w bezpośrednim związku z ostateczną oceną ich wiarygodności. Wstępna analiza uzyskanych wyników wykazała, że nie można wskazać pojedynczych czynników, które miały decydujące znaczenia dla oceny wiarygodności wyjaśnień podejrzanych i oskarżonych o zabójstwo, a w konsekwencji uznanie ich przez sąd za winnych dokonania czynu. W każdym przypadku ocena wiarygodności określonej wersji wyjaśnień była dokonywana indywidualnie, a na jej ocenę wpływ miały:

- czynniki związane z formą i treścią złożonych wyjaśnień;
- zgodność relacji przesłuchiwanych z ustalonymi faktami;
- logika i realizm relacji;
- właściwości psychiczne oskarżonych leżące u podłoża zmian;
- psychologiczna adekwatność czynu i osobowości oskarżonego.

Wyniki te wskazują też, że badania w kierunku bardziej szczegółowego ustalenia czynników wpływających na ocenę wiarygodności wyjaśnień powinny być kontynuowane.

6. Podsumowanie

Wyniki przeprowadzonych badań pokazały, że zmiany wyjaśnień dokonywane przez sprawców zabójstw mają uwarunkowania zarówno sytuacyjne, jak też związane z ich właściwościami psychicznymi.

Sprawcy zabójstw przejawiający zaburzenia osobowości oraz ekstrawersję, działający z motywacji emocjonalnej i ekonomicznej, rzadziej zmieniali treść wyjaśnień niż sprawcy ujawniający zaburzenia neurotyczno-lękowe oraz działający z motywacji seksualnej. Ci ostatni najczęściej naprzemiennie zmieniali wyjaśnienia (obciążając i zaprzeczając dokonaniu zabójstwa), ponadto przyznając się do dokonania zabójstwa, zaprzeczali jego motywowi.

Strategię obronną, jaką było oskarżanie innych o dokonanie zabójstwa, którego byli sprawcami, najczęściej stosowali zabójcy, u których stwierdzano zarówno zaburzenia osobowości, jak i cechy neurotyczne.

Fakt, że zmienne wyjaśnienia składają przede wszystkim osoby o obniżonym poziomie intelektualnym, słabo wykształcone, introwertywne, neurotyczne, o niskiej samoocenie, submisyjne, stanowi wskazówkę do stosowania specyficznych metod ich przesłuchania w celu uniknięcia kolejnych zmian relacji, a co za tym idzie, przedłużania postępowania przygotowawczego i sądowego.

Stwierdzony brak bezpośredniego związku pomiędzy liczbą i charakterem dokonanych zmian a oceną wiarygodności wyjaśnień uzasadnia potrzebę powoływania biegłych psychologów w celu indywidualnej oceny czynników wpływających na przyjęcie określonej wersji.